

1962

STICHTING
MENNO VAN COEHOORN

JAARVERSLAG

over

1962

STICHTING MENNO VAN COEHOORN

opgericht 18 april 1932

Beschermheer: Z.K.H. de Prins der Nederlanden
Erelid: W.H. Schukking te 's-Gravenhage

J. L. H. A. Antoni

J A A R V E R S L A G

o v e r **RONDEWEG 13**
VUGHT

1 9 6 2

*natuurwaelt
peelvindets
vuga tijdbeheating
prijzen verhogent/zijn laag!
Gemeente i.H. jaarverslag
Vught vragen donatie
bedanken voor wakk
stol*

Zij, die in hun laatste wilsbeschikking de STICHTING MENNO VAN COEHOORN willen gedenken, worden er aan herinnerd, dat zij gevestigd is te Amsterdam, ten kantore van Notaris mr. A.M. Benders en opgericht is 18 april 1932.

De Stichting werd, met machtiging van de Directeur van 's Rijks belastingen te Amsterdam, dd 17 september 1959, nr. R 9/821, door de Inspectie der Registratie en Successie te Amsterdam toegelaten als rechtspersoon bedoeld in art. 24 I al. 4 der Successiewet 1956.

Het secretariaat van de Stichting is gevestigd: OEGSTGEEST, M.H. Tromplaan 218.

INLEIDING

"Behoudt die enkele, nog overgebleven bouwwerken en bewaart ze in ongeschonden staat".

W.H. Schukking.

(in: De oude vestingwerken van Nederland)

Het jaar 1962 was het EENENDERTIGSTE JAAR, waarin de Stichting Menno van Coehoorn haar nuttig werk heeft mogen verrichten. De aanvankelijke doelstelling, om de opgeheven vestingwerken van NAARDEN en WILLEMSTAD voor slechting te behoeden, groeide uit tot een krachtig streven om alle resten van oude verdedigingswerken, waar die ook in het land gevonden mochten worden, te bewaren voor ondergang en zo mogelijk te helpen restaureren. Tevens spitste zich haar streven toe door het instellen van een studie-commissie, welke tot doel heeft het verzamelen van historische gegevens der eens in ons land aanwezige vestingwerken om deze in een weldoordachte documentatie voor de toekomst vast te leggen.

Van deze laatste activiteit vormt de, tot aan de provincie NOORD-HOLLAND genaderde, uitgave van de "ATLAS VAN HISTORISCHE VESTINGWERKEN IN NEDERLAND" een overtuigend bewijs.

Ook in het hierna te beschrijven verslagjaar 1962 was de actie van de Stichting er weer op gericht om de doelstelling hoog te houden van de pioniers, waarvan wij gelukkig nog een tweetal, n.l. de heren W.H.Schukking en jhr. Six van Wimmenum, in ons midden mogen hebben.

Ons MOTTO, ontleend aan een der geschriften op het gebied van de vestingbouwgeschiedenis, van de hand van eerstgenoemde, moge tot

in lengte van dagen onze activiteit stimuleren.

Met verschillende officiële instanties werd ook in 1962 een levendig contact onderhouden. Vele inlichtingen werden gevraagd en zeer vele vruchtbare adviezen konden worden gegeven.

In het bijzonder geldt dit voor het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen Afd. Oudheidkunde en Natuurbescherming, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de Rijksgebouwendienst, het Staatsbosbeheer en diverse gemeentebesturen.

Met dank mogen wij memoreren de ontvangst van een verhoogde Rijks-subsidie, welke echter helaas nog niet volledig kan voorzien in de materiële zorgen, welke het onderhoud van de vestingwerken van WILLEMSTAD met zich brengt.

De toenemende belangstelling van onze landgenoten voor het werk van de Stichting mocht blijken uit de vermeerdering van het aantal Donateurs en Begunstigers.

Met veel erkentelijkheid moge vermeld worden dat het Provinciaal Bestuur van NOORD-BRABANT besloot aan de Stichting een jaarlijkse bijdrage te verlenen.

Ook uit de kring der begunstigers werden blijken van medeleven ontvangen. Een van hen zond ons uit erkentelijkheid voor de excursie 1962 een gift van f 100.-, terwijl een ander ons heeft bericht dat hij in zijn testament heeft beschikt aan de Stichting een bepaald bedrag toe te kennen.

Een en ander zijn verheugende tekenen die er op wijzen, dat met vertrouwen de toekomst van onze Stichting kan worden tegemoet gezien, in de wetenschap dat het vaak moeizame werk van het dagelijks bestuur wordt gedragen door de belangstelling van velen.

BESTUREN

Aan de Beschermheer van de Stichting, Z.K.H. de Prins der Nederlanden, werd ook in 1962 het verslag over het voorgaande jaar aangeboden.

In het HOOFDBESTUUR hadden in 1962 de volgende heren zitting:

X L.J. Spanjaerd Speckman	mr. J. Vink (d)
X J.J. de Wolf	X A.C. Paardekooper (c)
X C.A. de Bruijn	X ir. J. Loeff (c)
mr. P.J. van der Mark	X J.M. Haga (c)
X W.H. Schukking	X A. Bicker Caarten (c)
X jhr. ir. Six van Wimmenum	mr. J.Th. Bonnerman (c)
X J.L.H.A. Antoni (c)	ir. J.J.M. Aangenendt (f)
ir. S. Herweijer (d)	H. Bakker (f)
X P.B. Bouman Jnr. (b) Naarden	X dr. J. Belonje (f)
ir. J. Ligthart (d)	X N.J.C. Cramer (f) Willemstad
ir. R. Meischke (c)	X L.J. de Lagh (f)
X A.G.M. Boost (c)	X A.H. Mohr (f)
X C.J.J. Stoorvogel (a)	X ir. G.A. Overdijkink (f) grys
ir. G. Memelink (d)	dr. W.J.A. Visser (f)
jhr. M.J.I. de Jonge van Ellemeet (c)	ir. H. Weezeman (f)
mr. W.J. Vogel (d)	dr. V. Westhoff (f)
X mr. R. Hotke (c)	X dr. J.W. Wijn (f)
	X E.D. van Wijngaarden (f)

- (a) aangewezen op grond van artikel 5 van de statuten onder a,
(b) idem onder b,
(c) idem onder c,
(d) idem onder d,
(f) idem onder d; treden af als onder f.

DAGELIJKS BESTUUR

Het dagelijks bestuur werd gevormd door de heren:

L.J. Spanjaerd Speckman	Voorzitter
J.J. de Wolf	Ondervoorzitter
C.A. de Bruijn	Secretaris
mr. P.J. van der Mark	Adjunct-secretaris
W.H. Schukking	Adviseur
jhr. ir. Six van Wimmenum	Penningmeester

In de samenstelling kwam dit jaar geen verandering. Op de laatste maandag van iedere maand kwam het dagelijks bestuur in vergadering bijeen, in welke vergadering meestal een omvangrijke agenda werd afgewerkt. Ook werden op deze bijeenkomsten menigmaal besprekingen gevoerd met afgevaardigden van gemeenten en andere organisaties, z.a. de Grontmy, Kon.Ned.Heide My e.a.

Met dankbaarheid werd voor deze vergadering en voor het bergen van het in omvang toenemende archief van de Stichting, gebruik gemaakt van een door de Directeur-Generaal van de Rijksgebouwendienst welwillend ter beschikking gestelde ruimte in het gebouw van deze

JAARVERGADERING HOOFDBESTUUR

Op donderdag 26 april 1962 werd in de daartoe door de Rijksgebouwendienst welwillend beschikbaar gestelde vergaderzaal in het gebouw te 's-Gravenhage, de jaarlijkse vergadering van het Hoofdbestuur gehouden. Aanwezig waren de heren: L.J. Spanjaerd Speckman, C.A. de Bruijn, jhr. ir. Six van Wimmenum, J.J. de Wolf, W.H. Schukking, mr. P.J. van der Mark, A. Bicker Caarten, A.G.M. Boost, N.J.C. Cramer, L.J. de Lagh, A.H. Mohr, ir. G.A. Overdijkink, C.J.J. Stoorvogel, ir. H. Weezeman en dr. J.W. Wijn. Berichten van verhindering waren ingekomen van de leden: ir. J.J.M. Aangenendt, J.L.H.A. Antoni, dr. J. Belonje, ir. J. Ligthart, ir. G. Memelink en ing. E.D. van Wijngaarden.

Onder voorzitterschap van de heer L.J. Spanjaerd Speckman werd de agenda in een vlot tempo afgehandeld.

Bij het behandelen van het JAARVERSLAG van de secretaris deed de voorzitter de mededeling dat het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen zijn jaarlijks subsidie aan de Stichting met ingang van 1962 heeft gebracht op f 7000.--, waardoor de geldelijke zorgen ten aanzien van de exploitatie van WILLEMSTAD aanzienlijk zijn verlicht.

De heer Schukking wees op de omstandigheid dat de nieuwe MONUMENTENWET ook een nieuwe inventarisering van de monumenten in den lande voorschrijft. Het ligt in de bedoeling van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg voor de samenstelling van de lijst van te beschermen vestingwerken het advies van de Stichting in te winnen. Daarbij zouden de gegevens van de ATLAS van historische vestingwerken goede diensten kunnen bewijzen. Bij de rondvraag gaf de heer Bicker Caarten

het dagelijks bestuur in overweging dienaangaande contact op te nemen met de afdeling inventarisatie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Naar aanleiding van het feit, door de secretaris in zijn jaarverslag gememoreerd, dat de Stichting op 18 april van het jaar, haar dertigjarig bestaan herdacht, herinnerde de voorzitter er aan dat de Hoofdbestuursleden, de heren jhr. ir. Six van Wimmenum en W.H. Schukking thans de enige nog levende leden van het bestuur zijn, die destijds de oprichtingsvergadering hebben meegemaakt.

Naar aanleiding van de passage over de LINIE VAN BEVERWIJK werd door de heer ir. Overdijkink de opmerking gemaakt dat bij zijn weten in het landschapsplan voor de ruilverkaveling enige LUNETTEN van deze Linie als "te behouden" worden aangemerkt.

Als gevolg van de mededeling van de heer Six, dat bij het Provinciaal Bestuur te Haarlem een nieuw streekplan voor de IJMOND ter inzage zou liggen, verklaarde de heer de Lagh zich bereid hiernaar te informeren. Op een vraag van de heer Stoorvogel over de stand van zaken ten aanzien van de restaurantbouw in het bastion Groningen (VII) te Willemstad, kon worden medegedeeld dat, voor zover bekend, hierin nog geen beslissing is genomen; naar verluidt heeft de Staatssecretaris een variatie in het plan voorgesteld, waarna niets meer is vernomen van de initiatiefnemers.

Verdere vragen betroffen o.a.: het opruimen van kazematten op de wallen van Willemstad, de toekomst van het v.m. fort Vossegat en de mogelijkheid om in de volgende jaarverslagen een lijst op te nemen van de zitting hebbende leden van het Hoofdbestuur.

Onder dankzegging aan de secretaris werd ten slotte het jaarverslag vastgesteld en, na goedkeuring van het financiële verslag, aan het dagelijks bestuur DÉCHARGE verleend voor het in 1961 gevoerde beheer.

In de FINANCIËLE CONTROLE-COMMISSIE voor het jaar 1962 werden benoemd de heren A. Bicker Caarten, A.G. Paardekooper en ir. H. Weezeman.

De aftredende leden van het Hoofdbestuur, de heren: Aangenendt, Cramer, Van der Mark, Weezeman, De Wolf en Wijn, alsmede het lid van het Dagelijks Bestuur Jhr. Six van Wimmenum werden bij acclamatie herbenoemd.

FINANCIËEL OVERZICHT over het jaar 1962

	<u>Lasten</u>	<u>Baten</u>
Contributies		1672.--
Interest		559.32
Willemstad	6407.04	772.47
Rijks-subsidie, bedoeld voor Willemstad		7000.--
Historische Atlas	14.57	61.--
Contributie aan derden	35.--	
Secretariaat	774.57	
Diverse kosten	955.46	
Saldo	1878.15	
	<u>10064.79</u>	<u>10064.79</u>

TOELICHTING op het financieel overzicht.

In 1962 werd een Rijks-subsidie ontvangen van f 7000.--, welke bijdrage in het bijzonder is bestemd voor het onderhoud van ons erf-pachtgoed, de vestingwerken van WILLEMSTAD. De subsidie is echter helaas nog niet voldoende gebleken om, voor de omvangrijke werkzaamheden aan dit verdedigingswerk,

blijvend een tweede arbeider aan te stellen. De thans tijdelijk aangetrokken tweede kracht zal, door het overschot op de subsidie 1962, in 1963 nog kunnen worden gehandhaafd. Indien een verdere verhoging van de Rijks-subsidie echter mocht uitblijven, dan zal in 1964 geen geld meer beschikbaar zijn om de kosten van deze, toch wel noodzakelijke kracht, geheel te dragen.

STUDIECOMMISSIE

Samenstelling:

Voorz. W.H. Schukking, 's-Gravenhage
 Secr. C.A. de Bruijn, Oegstgeest
 Leden: dr. J. Belonje, Alkmaar
           A.H. Mohr, Ede
           L.J. Spanjaardt
                   Speckman, 's-Gravenhage
           dr. J.W. Wijn, 's-Gravenhage.

Zoals reeds in het vorige jaarverslag werd medegedeeld heeft de bearbeiding van het deel III (Utrecht-Noordholland) van de Atlas, in verband met de omvangrijke hoeveelheid kleine werken in de v.m. Liniën en Stellingen, veel tijd en moeite gevraagd. Betrof het voorbereidend werk aan de eerste delen van de Atlas vooral het kritisch ordenen van de verschillende gegevens die in de literatuur te vinden waren, na deel II werd vooral in verband met de grote hoeveelheid eerst sedert kort als vestingwerk opgeheven werken, een zeer veel tijd rovende navorsing in de archieven nodig. De eerste aflevering van deel III kwam, zoals reeds in het vorige jaarverslag gememoreerd, in begin 1961 klaar.

Zonder veel tegenslag hoopt de commissie in het begin van 1963 de aflevering 2 (Noord-Holland) te kunnen doen verschijnen.

Wij willen vanaf deze plaats het bestuur van het Prins Bernhard Fonds dank zeggen voor het begrip, dat het heeft getoond voor de bovenomschreven moeilijkheden en dat ons heeft toegestaan de rest van de Atlas in iets meer vertraagd tempo te doen verschijnen, zonder dat hierdoor de toegezegde subsidie, waaraan zekere voorwaarden betreffende het gereedkomen van de uitgave waren verbonden, in gevaar zal komen.

Zoals reeds in vorige verslagen is medegedeeld is deel I (Groningen-Friesland-Drenthe) van de Atlas geheel uitverkocht, uitgezonderd de Algemene Inleiding, waarvan nog een hoeveelheid exemplaren beschikbaar zijn. De afleveringen Overijssel-Gelderland en Utrecht zijn nog, geheel compleet, in voldoende mate verkrijgbaar (zie lijst publicaties achter in dit jaarverslag).

De arbeid, verbonden aan het identificeren van afbeeldingen van oude vestingwerken, voorkomende in een handschrift in het Koninklijk Huisarchief, door enige leden van de commissie, werd voltooid.

Enkele leden van de commissie verlenen hun medewerking aan het controleren van de lijsten van de oude vestingwerken die in de MONUMENTENLIJST zullen worden opgenomen.

CORRESPONDENTEN

Verschillende van onze correspondenten, waaronder in het bijzonder de heren Morreau, Maris, Bardet, Belonje en de nieuwe correspondent voor Zeeland, de Luitenant-Kolonel Y. Meeter, hebben ook weer in dit verslagjaar op verschillende manieren grote medewerking verleend, waarvoor wij hen hartelijk dank zeggen.

Vooral de correspondent van Willemstad, de heer Maris, heeft het in het afgelopen jaar weer erg druk gehad; waarvoor wij de lezer moge verwijzen naar het gestelde onder het hoofd: "Willemstad" (zie Noord-Brabant) in dit verslag.

De vacature WALCHEREN werd vervuld door de benoeming van de heer Y. Meeter te Middelburg, aan wie in het laatst van het jaar verzocht werd zijn aandacht te willen laten gaan over geheel ZEELAND, waarna door hem het correspondentschap over de gehele provincie werd aanvaard. Voor wat aangaat het rayon Zeeuws-Vlaanderen zal door hem, indien nodig, contact worden opgenomen met de reeds in dit gebied functionerende correspondenten. Van deze correspondent ontvingen wij inmiddels reeds vele waardevolle inlichtingen.

DONATEURS

Het aantal donateurs werd dit jaar met twee uitgebreid, n.l. met:
de provincie NOORD-BRABANT
de gemeente DOKKUM.

Het aantal bedraagt thans 49.

BEGUNSTIGERS

Afgeschreven:

wegens overlijden:

C.J. Gudde te 's-Hertogenbosch
E. den Tex te Amsterdam

wegens bedanken, enz.:

M. Ouwerkerk te Dordrecht
Max. Regenboog te Sleeuwijk
B.G.J. de Vries te Oosterbeek
mr. R.J. van Beekhoff te Kerk Avezaath.

Aanmeldingen als begunstiger:

A. Beckers te Bredevoort
 Th.E.A. Berenschot te Maastricht
 F.P.M. Bevers te Naarden
 W.J.H. Cortenraad te Breda
 mr. J. Dutilh te Rotterdam
 L. Eigeman te Utrecht
 H. Ensink te 's-Gravenhage
 C. Faassen te Gorinchem
 Ph. Godding te Brussel
 jhr. F.R.O. Groeninx van Zoelen te Hamers-
 veld
 drs. J.H.W.M. Hansen te Roermond
 W. van der Hout te Bilthoven
 ir. A.A.G.G. Hundsdorfer te Krimpen a/d
 IJssel
 mr. D.G. de Kempenaer te Velp
 P. van Noortwijk te Hilversum
 dr. H.M. le Page te Mechelen (Belg.)
 mevrouw A.J. Polak-Borgers te Rotterdam
 J. Polderman te Amersfoort
 A.H. Poortermans te Amsterdam
 J.K.H. de Roo van Alderwerelt te 's-Graven-
 hage
 A. Schimmel te Naarden
 J. van der Vlies te Willemstad
 ir. D. Vreugdenhil te Velp
 A. van der Waag te Wassenaar
 N.J.C. Cramer te Naarden
 H. Leih te Amsterdam
 H. Vuijsje te Bussum
 ir. R. Meulenhoff te Doetinchem.

Recapitulatie:

aanmeldingen:		28
overleden:	2	
bedankt, enz.:	4	6

aanwinst: 22 begunstigers.

Het totaal aantal begunstigers bedraagt

EXCURSIE 1962

Met 49 deelnemers werd op zaterdag 2 juni 1962 een excursie gehouden naar de v.m. vestingwerken van 's-Hertogenbosch en omgeving, op uitnemende wijze georganiseerd door het Hoofdbestuurslid, de heer J.H.D.M. Antoni te Vught, daarin bijgestaan door de helaas kort daarna overleden begunstiger, de heer C.J. Gudde te 's-Hertogenbosch. Vanaf het station in Den Bosch werd per bus allereerst een bezoek gebracht aan het fort ORTHEN en de CITADEL. Door de welwillende medewerking van de garnizoenscommandant was het mogelijk deze objecten grondig te bezichtigen. Vooral de verdedigbare toren in het fort Orthen had de volle aandacht. In de Citadel PAPENBRIL, helaas verminkt door de slechting van een der bastions bij de aanleg van de Zuid-Willemsvaart en ontsierd door veel rommel voor een der courtines, werd een rondwandeling over de bemuurde wallen gemaakt, waardoor een goed beeld werd verkregen van wat deze sterke, ook wel fort WILLEM-MARIA geheten, vroeger geweest is. Daarna werd een kort bezoek gebracht aan het daar in de buurt liggende KRUIETHUIS. Een rit langs de middeleeuwse murresten aan de oostzijde van de stad besloot dit eerste gedeelte.

Als nummer twee stond op het programma een vaartocht door de v.m. vestinggracht voor de ZUIDWAL. In drie vletten, gesleept door een dito met buitenboordmotor en bemand met personeel van Gemeentewerken, volgde een bijzonder geslaagde tocht langs dit laat-middeleeuwse vestinggedeelte met zijn van steen opgetrokken bastions en resten van muurtorens. Vooral vanaf het water gezien zijn dergelijke vestingresten zeer imposant.

Na de ontschepping werd naar de officiersmess in het v.m. fort ST ANTONIE gereden waar

*Mr. van Veldhoven
Onderwijstug lid sek. Stg*

het gezelschap een goed verzorgde lunch wachtte. Tijdens deze maaltijd sprak de wethouder van publieke werken in Den Bosch over de grote waardering welke het Gemeentebestuur heeft voor het zo nuttige en noodzakelijk werk van de Stichting Menno van Coehoorn ten bate van het behoud van de vestingmonumenten uit het verleden.

Maar ook aan het gezamenlijk eten, hoe gezellig en onmisbaar ook tijdens elke excursie, kwam een einde en zo trokken de deelnemers en hun dames (ook ditmaal was het dameselement goed vertegenwoordigd) weer verder om het eerst aan te landen op het v.m. fort ISABELLA, in het jaar 1914 geslecht om plaats te maken voor een kazerne. De wallen werden afgegraven; alleen de grachten en een deel van de contrescarp bleven bewaard, evenals het toegangspoortje van het fort met aan beide zijden een grondophoging, zijnde de rest van de v.m. courtine waarin de poort gelegen was. Het boven de poort gelegen vertrek, de officierswachtkamer van de kazerne, had de belangstelling van vele deelnemers, zodat het er overvol was.

Het volgende bezoek betrof de "LUNETTEN OP DE VUGHTER HEIDE". In de omgeving van LUNETTE I uitgestapt zijnde, volgde een wandeling door een prachtig stukje natuur. In LUNETTE II werd een ogenblik stil gehouden bij de plaats waar tijdens de jongste bezetting van ons land vele Nederlanders hun trouw aan de vaderlandse zaak met hun leven hebben moeten betalen. Bij de, na de bevrijding opgerichte herinneringsmuur, waarvan de opschriften getuigenis afleggen van de razernij der Nazi's, vooral in het najaar van 1944, legde mevrouw Spanjaardt Speckman namens de Stichting een bos Nederlandse tulpen als een stille hulde aan de

De excursie werd beëindigd in het gebouw van het Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch. Hier was onder de leiding van wijlen de heer C.J. Gudde, door het personeel van genoemd Genootschap een kleine tentoonstelling ingericht van prenten, kaarten en foto's, betrekking hebbende op de geschiedenis van de vesting 's-Hertogenbosch. Na bezichtiging van het tentoongestelde en de nuttiging van de thee, eindigde de zeer geslaagde excursie.

BEZOEKEN

Door leden van het dagelijks bestuur werden bezoeken gebracht aan:

's-HERTOGENBOSCH (voorbereiding excursie)
WILLEMSTAD (opruiming schuilplaats, inspectie wallen enz.)

KLUNDERT (toestand v.m. vestingwerken)

NAARDEN (heropening Vestingmuseum, restauratie-voorbereiding)

BRIELLE (inspectie wallen, plannen gemeente enz.)

EMMERSCHANS (stand restauratie)

KATSHAAR (ingebruikneming gerestaureerde werken)

DOESBURG (plannen van gemeente bij de Linie).

CONTACTEN

Bij de N.V. Aerocarto van de K.L.M. werd door de ondervoorzitter en de secretaris een onderzoek ingesteld naar de bij deze Dienst aanwezige goede luchtfoto's van v.m. verdedigingswerken. Lijsten van bij ons en de N.V. aanwezig foto-materiaal werden onderling uitgewisseld.

Door middel van dr. jur. H.M. le Page te Mechelen, die als gast werd uitgenodigd om de excursie te 's-Hertogenbosch mee te maken, werd contact gelegd met een groep personen in België die, evenals in Nederland, tot de oprichting willen komen van een Stichting (b.v. onder de naam Simon Stevin) die zich ten doel stelt, wat nog aldaar aan oude vestingwerken aanwezig is, te behouden. Reeds richtte men een Stichting op genaamd: "Vrienden van de vesting Yperen". De heer Le Page, die door ons geholpen werd aan het nodige oriënteringsmateriaal voor deze actie, leverde een belangrijke studie over de vestingwerken rondom HULST, gepubliceerd in de "Autotoerist" van de Vlaamse Automobilistenbond, januari 1962.

Door uitwisseling van publicaties kwam een contact tot stand met het Nederlands Cultuur-Historisch Instituut te Pretoria in Zuid-Afrika.

Van de N.V. Sijthoff's Uitgevers-Mij. te Leiden werd het restant van de uitgave C.A. de Bruijn en W.H. Schukking, "NAARDEN 1350 - 1950" voor een redelijke prijs overgenomen en werden daarbij alle rechten aan deze uitgave verbonden aan de Stichting Menno van Coehoorn overgedragen (zie verder onder publicaties).

PROPAGANDA

De Algemene Nederlandse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer zoekt contact met de Stichting in verband met haar voornemen de met haar verbonden V.V.V.'s op de hoogte te stellen van de in ons land nog aanwezige, en voor het toerisme belangrijke, oude vestingwerken of resten hiervan. Aan haar is

Ter gelegenheid van de herdenking van het 30-jarig bestaan van de Stichting werden door de secretaris oriënterende artikelen geplaatst in "ONS LEGER" en de "LEGERKOE-RIER".

Inlichtingen en medewerking werden verstrekt aan journalisten die o.a. in het Algemeen Handelsblad en Het Vaderland artikelen wilden plaatsen over nog aanwezige vestingwerken in ons land.

De secretaris had in een radiopraatje "Brabants Halfuurtje" voor de K.R.O. een gesprek over de vestingwerken van HEUSDEN

De Nederlandse Christelijke Radio Vereniging zond op 8 oktober 1962 een radio-schooles uit onder de titel "Der stede muer ende grafte", waarvan de secretaris de tekst en de keuze van de afbeeldingen van de filmstrook verzorgde. Doel van de les (door ca. 900 scholen beluisterd) was, de leerlingen van de hoogste klassen van de lagere school enig begrip bij te brengen van de ontwikkeling der vestingbouwkunde in Nederland.

Tijdens de excursie te 's-Hertogenbosch werd het plan geboren om in het voorjaar van 1963 een propaganda-avond te organiseren waarin voor begunstigers en genodigden het een en ander zal worden verhaald over het werk van de Stichting en dia's van verschillende excursies zullen worden vertoond.

Het dagelijks bestuur besloot om de excursie in 1963 te organiseren naar de DRENTSE SCHANSEN, die door de Vereniging "OUD DRENTHE" voorbeeldig zijn gerestaureerd. Prof. Van Giffen, mr. Bontekoe en mr. Van Schouwenburg werden bereid gevonden de organisatie op zich te nemen.

AANWINSTEN

Ten geschenke werden ontvangen van:

1. Genootschap van K. en W. in N.Brabant te 's-Hertogenbosch:
C.J. Gudde, Fortificatiewerken in Noord Brabant, 25 st. overdruk uit "Brabantia";
2. Dr. jur. H.M. le Page te Mechelen (Belg.):
Fotorepr. Prospect van 16e eeuwse stad Mechelen;
Foto's van de resten der v.m. vestingen Yper en Meenen in België en St. Winocksbergen en Grevelingen in Frans Vlaanderen;
3. H.M. le Page, De Vesting Hulst, uit:
Vlaamse Auto Kampioen.
4. Mr. G. Overdiep te Groningen:
De vestingwerken van Groningen bij Jac. van Deventer, overdruk uit "De Groninger Almanak" 1962;
5. Rijksdienst voor de Monumentenzorg:
Fotorepr. Prospect van de stad Culemborg;
6. Centraal Depot van de Militaire Bibliotheken te Leiden:
40 nummers, Werken op het gebied van vestingbouwkunde en vestinggeschiedenis;
7. Vereniging van Officieren der Genie:
J. Sneep "Tranen om Vossegat", in maandblad "Genie";
8. Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap:
Miscellanea trajectensia, Bijdragen tot de geschiedenis van Maastricht, 1962, waarin o.m. een bijdrage van L.J. Morreau, Over het aandeel van de stad in de vestingbouw te Maastricht in de periode van 1632 tot 1704.

Publications 1960-1961, grotendeels bestaande uit:

- Dr. J. Belonje, Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Limburg, 1961;
9. De Oudheidkundige Kring "De Oranjeboom" te Breda:
Geïllustreerd Jaarboek 1961;
  10. Algemene Nederlandse Ver. v. Vreemdelingenverkeer:
Jaarverslag 1961;
  11. Voorlopige Monumentenraad:
Jaarverslag 1960/9-8-'61;
  12. Stichting Vrienden van de Vesting Naarden:
Jaarverslag 1961;
  13. Vereniging "Oud Drenthe":
Jaarverslag 1961;
  14. Staatsbosbeheer:
Jaarverslag 1961;
  15. Nederlands Leger- en Wapenmuseum te Leiden:
Jaarverslag 1961;
  16. dr. J. Belonje:
Foto van de Loozense Linie.

Verder werden regelmatig ontvangen de periodieken:

BULLETIN K.N.O.B.
 ARCHEOLOGISCH NIEUWS K.N.O.B.
 HEEMSCHUT
 ONS LEGER
 NATUUR EN LANDSCHAP
 BRABANTIA
 MAASGOUW.

MEDEDELINGEN OVER HISTORISCHE VESTINGWERKEN

F R I E S L A N D

Franeker

Het gemeentebestuur heeft in verband met het gestelde in het jaarverslag van 1961, pag. 17 e.v., aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg bericht, dat volgens het van kracht zijnde uitbreidingsplan slechts bebouwing is toegestaan in het verlengde van de Spaarbankstraat, tussen Dongjumerlaan en Dongjumervaart, zodat het vrije uitzicht van het hooggelegen NOORDERBOLWERK over het lage Friese land gewaarborgd is.

Met instemming werd door het dagelijks bestuur hiervan kennisgenomen.

D R E N T H E

Emmerschans

Blijkens het jaarverslag van de Stichting Oud-Drenthe heeft O.K. en W., ten behoeve van een oudheidkundig onderzoek naar de, binnen de begrenzing van het binnenplein ontdekte oudere kleinere schans, een nadere subsidie toegezegd van f 1500.--.

Wegens het ontbreken van arbeiders in D.A.C.W.-verband moest dit nader onderzoek nog worden uitgesteld.

Katshaar

Voor het aanbrengen van de oorspronkelijke palissadering in de keel van het retranchement, is door O.K. en W. een aanvullende subsidie toegezegd. De uitvoering van een en ander kan wegens gebrek aan arbeidskrachten nog niet doorgaan.

Zwartendijksterschans

Het verder afwerken van de restauratie van de schans wacht nog op het beschikbaar komen van D.A.W.C.-arbeidskrachten.

G E L D E R L A N D

St. Andries, Oud fort

De voorwaarden, welke Gedeputeerde Staten van Gelderland aan hun besluit van 19 september 1956 hadden verbonden bij het verlenen van vergunning voor het afgraven van de binnen het v.m. Fort gelegen wal zijn, na het beroep van de eigenaresse bij de Kroon, bij K.B. van 27 april 1962, nr. 73, vervallen verklaard.

In genoemd K.B. wordt overwogen, dat deze wal thans in een zodanige toestand verkeert, dat hij bezwaarlijk als een monument kan worden aangemerkt en dat tot dusverre niet is gebleken van enig initiatief om tot restauratie van wal en gracht te geraken.

Het dagelijks bestuur betreurt dat, nadat het met veel moeite is gelukt de nieuwe provinciale weg door het fort (zie jaarv. 1960) een gunstiger tracé te geven, het nu uitgesloten moet worden geacht om de resten van dit historisch belangrijke fort te behouden.

De Hoofddirecteur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft in een schrijven aan de Rijksdienst voor het Nationale plan zijn groot leedwezen kenbaar gemaakt over de ontgrondingsplannen voor het binnenterrein van het fort.

Bredevoort

Via onze adviseur, de heer Schukking, kreeg

de Stichting contact met de heer A. Beckers te Bredevoort, die inmiddels toetrad als begunstiger. Genoemde heer Beckers vroeg inlichtingen over de geschiedenis van deze oude vesting. De heer Beckers werd geholpen aan foto's van de kaart en het carton van Jacob van Deventer. Aangezien van de eerste ommuring weinig bekend is (volgens de overlevering is de nog op de oude wal staande windmolen gebouwd van stenen van de middeleeuwse stadsmuur) kon hierover weinig worden medegedeeld. De vesting werd in 1597 door Prins Maurits ingenomen en na 1606 zijn de vestingwerken in een regelmatige zeshoek veranderd. In de 18de eeuw geraakte de vesting in verval. Bekend is dat de wallen in die eeuw grotendeels zijn geslecht. In 1730 was nog een gedeelte contrescarp tot stand gekomen.

Aan de hand van de hem verstrekte gegevens zal de heer Beckers kunnen onderzoeken of er nog iets van het v.m. kasteel, dat in 1660 in de lucht vloog, en van de oude stadsmuren te vinden is.

Doesburg, Hoge en Lage Linie van

Er bestaan plannen tot het stichten van een industrieterrein in een oude, afgesneden bocht van de IJssel, tegenover de linker-vleugel van de Hoge Linie, het v.m. fort BRETANJE. Uit voorlopige besprekingen welke ter oriëntatie door enkele leden van het dagelijks bestuur met een ingenieur van de Provinciale Waterstaat werden gehouden, bleek dat de bestaande dam in de vervallen IJsselarm zou moeten worden verplaatst naar het noordoosten. Dit zou alleen dan onze instemming kunnen verkrijgen, indien deze dam minstens 100 meter van de Hoge Linie af zou komen te liggen. Uit de bespreking

ijlen het fort St. Andries (Oud) in welstand (1733)

VERKLARING LETTERS:

STAAT VAN DIENST:

A. Bastion Austria	1599 Aangelegd door Spanjaarden
B. Bastion Borgou	
C. Bastion Sallin	1600 Ingenomen door Prins Maurits
D. Bastion Fulasco	1672 In handen der Fransen
E. Bastion Aragon	1794 Door Fransen bezet en hernomen door Staatse troepen
F. Turfmagazijn	
G. Kruitmagazijn	1813 Niet langer verdedigingswerk
H. Laboratorium	
I. Arsenaal	1963 De laatste resten zullen verdwijnen.
K. Kerk	
L. Barakken (kazerne)	
M. Barakken (kazerne)	
N. Woning commandant	
O. Wachthuizen	
P. Waalpoort	
Q. Doorgang naar onderwal (Sortie)	

---

bleek dat de Provinciale Waterstaat in beginsel bereid is bij het opstellen van het definitieve plan met onze verlangens rekening te houden.

Nijmegen

Na het eerste contact in het vorige verslagjaar met de heer ir. J.C. Deur, over de restauratie van de resten der middeleeuwse muren bij de Kronenburgertoren en langs het Hunnerpark, werden ons situatie-tekeningen van deze resten toegezonden. De heer W.H. Schukking stelde een onderzoek in bij het Algemeen Rijksarchief naar aldaar berustende 18de eeuwse opmetingen. Maar het gevondene laat nog geen definitieve conclusie toe voor een verantwoorde restauratie. Getracht moet worden meer middeleeuwse gegevens ter beschikking te krijgen; wellicht zijn die te vinden in het archief van de Gemeente of de Provincie. Bovendien zal ter plaatse een bodemonderzoek noodzakelijk zijn. Van een en ander is de Gemeente op de hoogte gesteld. Verdere activiteiten van die zijde zijn ons echter tot op heden niet ter kennis gekomen.

U T R E C H T

Grebbeleinie

Linie bij Aschatterdijk.

In het uitbreidingsplan der gemeente LEUSDE is het gedeelte der Linie bij de ASCHATTERDIJK voor bosbouw bestemd. Het ligt dus blijkbaar in de bedoeling van deze gemeente, de Linie onaangetast te laten.

Aan de Dienst der Domeinen heeft het dagelijks bestuur, na een persoonlijk bezoek van onze correspondent voor dit gebied, ir.

Bardet, bericht tegen het plan geen bezwaar te hebben.

Fort aan de BUURSTEEG.

Van onze begunstiger, de heer D. Philips te Veenendaal, ontvingen wij de mededeling dat er plannen in voorbereiding waren om het fort te restaureren en geschikt te maken voor de openluchtrecreatie.

Na een onderhoud van onze penningmeester en de correspondent voor de Linie, de heer ir. Bardet, met de Inspecteur der Domeinen te Utrecht, is gebleken, dat het op verzoek van de pachter van bedoeld terrein, door de Grontmij opgemaakte plan omvat het uitdiepen van de grachten, terwijl verder ter plaatse niet veel zal veranderen. Over het ten uitvoer brengen van de plannen is nog niets bekend geworden.

Griftestein, Werken bij

Op een vraag van de Minister van Financiën aan zijn ambtgenoot van O.K. en W., of er bezwaar bestaat tegen vervreemding van deze werken, gebouwd in de mobilisatie 1914-1918, bestaande uit een vrijwel geheel door woningen c.a. ingebouwde aarden wal met enige betonnen schuilplaatsen, werd door het dagelijks bestuur geadviseerd hiertegen geen bezwaar te maken en geen voorwaarden te stellen.

Tienhoven, v.m. fort.

Naar aanleiding van een vraag van het Ministerie van O.K. en W. over de mogelijke verhuur van dit object als jeugdkamercentrum werd ons om advies gevraagd.

Na overleg met de correspondent, de heer ir. Bardet, werd aan Monumentenzorg bericht hiertegen geen bezwaar te hebben mits

de huidige toestand van dit v.m. verdedigingswerk blijft gehandhaafd en eventuele wijzigingen tevoren aan het oordeel van onze Stichting worden onderworpen (zie ook jaarverslag 1960, p. 18).

Utrecht (fortenring)

Vossegat.

Nu wel volkomen vaststaat, dat het v.m. fort niet meer te behouden is en binnen afzienbare tijd geheel zal zijn verdwenen, heeft onze begunstiger, de Luit.Kol. Eerstaanwezend Ingenieur der Genie, J. Sneep, te Utrecht goed werk gedaan door in het Septembernummer 1962 van het maandblad der vereniging van Officieren der Genie de geschiedenis van "VOSSE-GAT" te behandelen.

N O O R D - H O L L A N D

Beverwijk, Linie van

Mocht enerzijds ons lid van het Hoofdbestuur, de heer De Lagh, na bestudering van het herziene streekplan IJMOND NOORD tot de conclusie komen dat de kansen voor het behoud van althans enige lunetten niet ongunstig staan, uit een brief van het Hoofd der Domeinen van 14-2-1962 aan de Minister van O.K. en W. bleek weer dat deze Dienst "op grond van urgente landbouwkundige redenen" aan de Minister verzoekt af te zien van het behoud van de LUNETTEN 10 t/m 13.

Het dagelijks bestuur heeft in een schrijven aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg verwezen naar zijn met redenen omkleed standpunt om deze lunetten te behouden, neergelegd in zijn schrijven aan de Rijksdienst dd. 16 juni 1961, welk standpunt door de Stichting volledig wordt gehandhaafd.

Helder, Stelling van Den

De Eerstaanwezend Ingenieur der Genie te Haarlem heeft de Stichting een plan voorgelegd voor het maken van een inrit met toegang op een bastion van het v.m. fort Dirks Admiraal te Den Helder. Een en ander zou een afgraving met zich meebrengen, waardoor de oude toestand ter plaatse enigszins zou worden hersteld. Tegen deze werkzaamheden aan het reeds zwaar geschonden fort meende het dagelijks bestuur geen bezwaar te moeten maken.

Naarden

Voor de kleine tentoonstelling, welke ter gelegenheid van de opening van het seizoen 1962 van het VESTINGMUSEUM door de Stichting Vrienden van de Vesting Naarden op 12 mei in de Burgerzaal van het Raadhuis is gehouden, werden door ons enkele foto's en gravures uit ons archief in bruikleen beschikbaar gesteld.

Het Vestingmuseum mag zich in een steeds groeiende belangstelling verheugen. In het seizoen 1962 bedroeg het aantal bezoekers 9500 personen.

De Gemeenteraad van Naarden stelde in het afgelopen jaar een bedrag van f 2000.- beschikbaar voor het verbeteren van de wandelgelegenheid langs de bedekte weg om de buitendijkse fronten van de vesting, het plaatsen van borden en het inrichten van een parkeerterreintje voor de bezoekers.

Met de voorbereidingen van het restauratieplan voor de vestingwerken is inmiddels enige voortgang gemaakt. Op verzoek van de Rijksgebouwendienst, die de herstellingen financiert, is een overleg gaande tussen

het Hoofd van de Directie Noord-Holland en Utrecht van deze Dienst en de Eerstaanwezend Ingenieur der Genie te Amsterdam, over het tempo waarin de restauratie zal plaats vinden. De eerste fase van het 12-jarenplan is intussen zo ver gevorderd dat verwacht mag worden dat in het voorjaar van 1963 met de uitvoering kan worden begonnen. De hand over hand toenemende ruïnering van de muren duldt overigens geen verder uitstel meer.

Weesp

Uit een briefwisseling tussen het Ministerie van O.K. en W. en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg is ons gebleken dat men er geen bezwaar tegen zou hebben, indien de 's Gravenlandsebrug en de Klompbrug over de v.m. vestinggracht vervangen zouden worden door aarden dammen met duikers. Een en ander zou verband houden met de overdracht van deze bruggen aan de Gemeente, die ook de belendende wallen zou willen overnemen. Tegen het vervangen van de beide bruggen door dammen c.a. heeft onze Stichting geen bezwaar gemaakt. Tegen overdracht van die wallen bestaat bij de Stichting ook geen bezwaar, mits daarbij door Domeinen de voorwaarde wordt gesteld dat aan die wallen niets mag worden veranderd dan na voorkennis van de Stichting Menno van Coehoorn en toestemming van de Minister van O.K. en W.

Z U I D - H O L L A N D

Brielle

De voorzitter en de secretaris brachten op uitnodiging van de Gemeente een bezoek aan de vestingwerken, waarvan de gemeente Brielle het oostelijk deel en Domeinen de

rest in eigendom bezit. Het Gemeentebestuur overweegt om in de toekomst het geheel in eigendom te krijgen, mits de kosten van onderhoud een niet te zware druk op de financiën zullen gaan veroorzaken. Immers, een deel der werken verkeert in slechte toestand. Stukken van de bekledingsmuren vallen af, de beer is in vervallen staat, een monnik staat scheef en dreigt in de gracht te vallen, en de Oostpoort is zeer bouwvallig. In de keel van bastion IV staat een verwaarloosde oude bakkerij, door de Duitsers daar neergezet, terwijl bastion V is bebouwd met vele ontsierende noodwoningen en door de Duitse bezetting op velerlei wijze is vergraven.

De Gemeente stelt zeker prijs op het behoud van de wallen en heeft met het uitbreidingsplan er rekening mee gehouden dat door nieuwe bebouwing de wallen niet zullen worden geschonden. Gezien de aanmerkelijke kosten van herstel en van onderhoud acht ons dagelijks bestuur de beste oplossing, dat de hele vesting in beheer komt bij het Ministerie van O.K. en W., tenzij de Gemeente zou kunnen rekenen op steun van O.K. en W. in kosten van restauratie. Een door de Gemeente opgesteld officieel rapport over de tegenwoordige toestand van de vestingwerken is ons toegezegd.

Een door de Dienst van Gemeentewerken ontworpen plan tot het maken van een dienstgebouwtje met opslagplaats in de keel van bastion IV, waarover door de Directeur van deze dienst en het dagelijks bestuur van de Stichting uitvoerig is onderhandeld, blijkt achteraf niet te zullen doorgaan.

Gorinchem

Met instemming nam het dagelijks bestuur

kennis van het bij de Gemeenteraad ingediende basisplan voor de sanering van de binnenstad, waaruit is gebleken dat de wallengordel onaangetast zal blijven als een ruime groenstrook tussen de oude vestingstad en haar zich steeds meer uitbreidende buitenwijken.

Z E E L A N D

Haak, v.m. fort De

Van dit v.m. fort is, hoewel voor een deel overstoven, nog een vrij belangrijke rest over die, bij de aanleg van de oprit naar de nieuwe dijk tussen Walcheren en Noord-Beveland nog is bewaard gebleven.

Hulst

Aan het verder ontgraven en conserveren van de overblijfselen van de z.g. DUBBELE POORT te Hulst wordt nog steeds voortgewerkt.

Middelburg

Onze correspondent in Zeeland, de heer Y. Meeter te Middelburg, vestigde er onze aandacht op dat, volgens mededeling van de Dienst van gemeentewerken, de overblijfselen van het SMIDSBOLWERK bij de v.m. DAMPOORT geëgaliseerd zullen worden.

Van dit v.m. bastion, dat aan de oostzijde van de stad ligt tussen de weg naar Veere en het kanaal door Walcheren, is nog maar een fragment over; de bijbehorende gracht is reeds lang geleden gedempt.

Naar aanleiding hiervan werd er bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg op aangedrongen, het Gemeentebestuur van Middelburg te bewegen, de overigens nog aanwezige vesting-

werken door restauratie zo goed mogelijk te bewaren.

Terneuzen

Blijkens een bericht in de pers zal de bouw van de nieuwe sluis in kanaal Gent-Terneuzen één van de nog gedeeltelijk gespaarde bastions aan de westzijde van de v.m. vesting geheel doen verdwijnen. Het ravelijn, dat daar heeft gelegen, is reeds eerder vergraven (zie reeds jaarverslag 1955, bl. 17).

Veere

Het Gemeentebestuur van Veere heeft aan de Ned. Heidemij. opdracht gegeven om, op de grondslag van het reeds in 1960 door het architectenbureau Gouwetor gemaakte ontwerp, een plan op te maken voor het restaureren van de vestingwallen.

Op de vergadering van het dagelijks bestuur van 26 maart had een uitvoerige bespreking plaats met de gemeentesecretaris van Veere, de heer L. van de Hiele, en het Hoofd van ambtsgebied Goes van de Ned. Heidemij., ten einde de opsteller van het plan op de hoogte te stellen van de wensen van de Stichting. Nadien werden tussen de Ned. Heidemij., de gemeentesecretarie en ons bestuur verschillende oude foto's en plannen uitgewisseld om een zo duidelijk mogelijk beeld te verkrijgen van de vroegere situatie van de vestingwerken.

Op uitnodiging van de Gemeente brachten de ondervoorzitter, de secretaris, de penningmeester en de adjunct-secretaris vervolgens op 13 augustus een bezoek aan Veere, waar met de burgemeester, de gemeentesecretaris, ir. A.A.G.C. Hunsdorfer van het architec-

tenbureau Gouwetor en twee heren van de Ned. Heidemij. door een bespreking en rondgang langs de wallen tot overeenstemming werd gekomen over de uit te voeren restauratiewerkzaamheden. Besloten werd:

- a. De z.g. Franse vestingwerken zullen naar de toestand van 1816, aan de hand van een kaart, die van hoogtelijnen is voorzien, worden hersteld;
- b. Van de 17de eeuwse omwalling komt het eerst aan de orde het stomphoekige bastion ORANJE en de aansluitende courtine naar het MOLENBASTION;
- c. Van de holle beer aan de noordzijde zal de toegang worden hersteld;
- d. Indien mogelijk zal de voormalige haven-spuikom, die verland is, weer worden uitgegraven;
- e. De diepte van de vestinggracht zal in het midden $2\frac{1}{2}$ meter bedragen;
- f. Op de berm aan de voet van de wal zal geen doornhaag, maar een rij knotwilgen worden aangebracht;
- g. Op de wallen zullen twee wandelpaden worden gemaakt; een op het plonégé en een op de walgang.

Vlissingen

De resten van het nooit afgebouwde pantserfort DE RUYTER, uit de beginjaren van deze eeuw, werden in het verslagjaar bedolven onder puin en zand.

De kwestie van het verdwijnen van drie oude bastions aan de Scheldezijde, zie jaarverslag 1958, is weer urgent geworden doordat de Rijkswaterstaat bezig is plannen uit te werken voor de verzwaring van de zeekering tussen de Oude Koopmanshaven en het bastion ORANJE uit de tijd van Prins Maurits. Wij vragen ons af wat het lot zal zijn van dit

bastion en van de daarop staande molen. Het uit de 16de eeuw daterende bastion van Karel V, met zijn onderkomens uit de Franse tijd, zal onaangetast kunnen blijven.

IJzendijke

In het afgelopen jaar is de restauratie van het enige overblijfsel van de voormalige vestingwerken, een RAVELIJN, waarover de Stichting in het jaar 1959 aan het Gemeentebestuur adviseerde (zie jaarverslag 1959, pag. 21), gereedgekomen.

Een van de inwoners is bezig om een vestinggeschiedenis van IJzendijke te schrijven.

Zierikzee

Onze correspondent, de heer Meeter te Middelburg, berichtte dat volgens courantenberichten tussen de in restauratie zijnde Zuidhavenpoort en de z.g. WITTE BRUG een gedeelte van de oude stadsmuur is hersteld en herschapen in een "bastion met overdekte wandelgalerij". Bovendien zou een ARKELTORENTJE gerestaureerd worden.

Wij hebben de Rijksdienst voor de Monumentenzorg van deze berichten op de hoogte gesteld.

N O O R D - B R A B A N T

Eindhoven

Het dagelijks bestuur had een correspondentie met de archivaris van de gemeente over de geschiedenis van de oude vestingwerken van EINDHOVEN, waarvan de ontmanteling na het jaar 1623 heeft plaats gevonden.

In de collectie Bodel-Nijenhuis in de Universiteitsbibliotheek te Leiden werden

door de secretaris een drietal kaarten opgespoord van de v.m. vesting. Op één hiervan is buiten de t.m. vesting een KASTEEL te zien.

Naar een mededeling van de gemeente-archivaris wordt het onderzoek naar de middeleeuwse vestingwerken nog voortgezet.

Hedikhuizen (fort)

In verband met ruilverkavelings-werkzaamheden is het nodig gebleken dat de toegang tot dit "Werk achter de Hoge Maasdijk" van een nieuwe toegangsweg wordt voorzien en de waternvoorziening van de fortgracht enigszins wordt gewijzigd. Hierover hebben ons vragen bereikt van de Inspecteur der Domeinen te 's-Hertogenbosch. Het dagelijks bestuur meende, daar de huidige gedaante van het fort hierdoor niet wordt aangetast, geen bezwaren te moeten maken.

's-Hertogenbosch

Op 1 september van het verslagjaar is te Den Bosch, na een nuttig en werkzaam leven, op 73-jarige leeftijd ontslapen onze begunstiger, de heer C.J. Gudde, die zich ook voor het doel van de Stichting zeer verdienstelijk heeft gemaakt. Voor enkele jaren verscheen van zijn hand het werk "De geschiedenis van het garnizoen 's-Hertogenbosch", in de jaargang 1962 van "Brabantia" een gedegen artikel over "Fortificatiewerken in Noord-Brabant", terwijl kort voor zijn heengaan gereed kwam het manuscript van zijn boek "De geschiedenis van de Vesting 's-Hertogenbosch". De kinderen van de overledene hebben ons hun plan kenbaar gemaakt, om de nagedachtenis van hun vader te eren door de uitgave van dit zijn laatste werk.

Heusden

Bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg is bericht binnengekomen dat het Kroondomein bereid is zijn medewerking te verlenen aan het vervroegen van de ingebruikgeving van de vestingwallen aan het Ministerie van O.K. en W., waarna met de restauratie een aanvang kan worden gemaakt.

Op verzoek van het Kroondomein is tevens gesproken over de begrenzing van het plan voor restauratie. Naar de mening van het dagelijks bestuur dienen het bastion ORANJE, waarin de waterzuiverings-installatie is gebouwd, en de voor dit bastion liggende gracht en contrescarp bij de restauratie betrokken te worden.

Het dagelijks bestuur heeft dienovereenkomstig aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg de wens kenbaar gemaakt dat in het door de GRONTMY opgemaakte restauratieplan ook betrokken moet worden het herstel van het gedeelte van de v.m. vesting dat gelegen is ten noord-oosten van de Herpenseweg. Voorts werd bericht, dat de buitengrens van de te herstellen werken naar het oordeel van het dagelijks bestuur aan de zuidzijde van de buitengracht dient te komen.

Hout, Linie van den

Door tussenkomst van het Hoofdbestuurslid, de heer Antoni, kreeg het dagelijks bestuur kennis van de door de Provinciale Waterstaat van Noord-Brabant uitgewerkte plannen voor de aanleg van een provinciale weg van Geertuidenberg naar de toekomstige dam in het Volkerak. Deze weg zal het uiterste noord-oostelijk gedeelte van de LINIE doorsnijden. De terreinen ter weerszijden van het tracé zijn volgens dit plan voor bermrecreatie be-

stemd. De heer ir. Overdijkink, door ons om advies inzake deze plannen gevraagd, deelde ons mede, dat Staatsbosbeheer geheel onkundig was van het feit dat de geprojecteerde nieuwe provinciale weg het noordelijk uiteinde van de LINIE zal schenden, en dat er helaas geen tijdig overleg was gepleegd door de Provinciale Waterstaat.

De plannen zijn thans reeds in een dermate vergevorderd stadium, dat in het verlies van een klein deel van de LINIE zal moeten worden berust.

Orthen, Fort nabij

Van de zijde van het Ministerie van O.K. en W. is ons gevraagd, welke voorwaarden zouden moeten worden gesteld aan een eventuele verkoop van dit v.m. fort aan de gemeente 's-Hertogenbosch. Geadviseerd werd in de verkoopakte de bepaling op te nemen dat aan het werk en de gebouwen niets mag worden veranderd dan met toestemming van O.K. en W. gehoord het oordeel van de Stichting Menno van Coehoorn.

Steenbergen

Voor enkele jaren adviseerde het dagelijks bestuur het Gemeentebestuur inzake een mogelijke restauratie van de resten der v.m. vestingwerken (zie jaarverslag 1958, pag. 24 en 1959, pag. 23).

Uit een persbericht is gebleken dat de eerste fase in het verslagjaar is uitgevoerd. Het werk aan de bastions SOLMS en WIJNGAARDEN zou de voltooiing naderen.

Uit tekeningen, die de Grontmy, welke de restauratie uitvoert, op ons verzoek heeft toegezonden, bleek dat het tracé van de geresrestaureerde wallen weinig bevredigend is.

Gezien het stadium waarin het werk zich bevond, moest ook hier weer in een voldoende mate worden berust.

Willemstad

1. De kwestie van het opruimen van de v.m. Duitse bunkers op de wallen is ook dit jaar nog niet tot een bevredigende oplossing gekomen. In verband met het gevaar dat deze overblijfselen, b.v. voor de jeugd, kunnen opleveren en andere gevaren voor derden, waarvoor de Stichting aansprakelijk gesteld zou kunnen worden, is met ingang van 1 januari 1962 een verzekering afgesloten tegen wettelijke aansprakelijkheid.
2. De ruïne van de Nederlandse remise in bastion II (Holland) is in het verslagjaar, door de medewerking der Pontonniers uit Keizersveer, volkomen opgeruimd en de wal van dit bastion is in zijn oorspronkelijk profiel teruggebracht. Het hierbij vrijgekomen puin is gebruikt om de in de courtine, tussen de bastions II en I (Gelderland) liggende v.m. Duitse schuilplaatsen te vullen, terwijl met de overschietende aarde het profiel van deze courtine is bijgewerkt.
3. In verband met een vaste aanstelling bij het Rijk heeft de arbeider Driesprong, na 13 jaren bij de Stichting in dienst te zijn geweest, per 1 december ontslag gekregen en is in zijn plaats als arbeider aangesteld A. Kamp. Het is gewenst dat deze door een tweede hulp wordt bijgestaan; in verband met de beschikbare gelden kan dit echter geen volledige kracht zijn. Voorlopig zal arbeider Driesprong in zijn vrije tijd nog hulp verlenen. Onze

correspondent ter plaatse, de heer Maris, ziet intussen uit naar een tweede kracht, met dit voorbehoud dat met de tegenwoordige subsidie ad f 7000.-- de salariëring van deze tweede hulp slechts tot 1 jan. 1964 is verzekerd.

4. Ook de kwestie van de waterhuishouding van de vestinggrachten, wanneer straks het DELTAPLAN zal zijn voltooid, kwam in het afgelopen jaar door Domeinen in overleg met de Stichting weer uitgebreid ter sprake. Thans geschiedt de doorstroming van de grachten door middel van een schuif in de Westbeer bij eb en vloed. In 1968 moet de nieuwe waterinlaat klaar zijn. Het voorstel van de Stichting is, het water dan eerst door de hoofdgracht te doen circuleren en vervolgens terug te voeren door de voorgracht waar het ten slotte bij de Westdijk op de waterschap De Striene wordt geloosd, alwaar thans eveneens in droge tijden water uit de vestinggracht kan worden ingelaten. Dit plan is in beginsel door de hierbij betrokken instanties aanvaard.
5. Het overleg over de plaats van een te stichten gemeentelijke kampeergelegenheid is nog steeds niet tot een oplossing gekomen.
6. Uit ingewonnen informatie inzake de gevolgen van de in werking treding van de nieuwe BOSWET, is gebleken dat een nauw contact met het Gemeentebestuur noodzakelijk zal zijn. Onze correspondent is te dien aanzien door ons geïnstrueerd.
7. Het brugje over de binnenvestsloot bij de Hofstraat-Grote Wal is zo zwak dat reparatie dringend noodzakelijk is gebleken.

Doordat de grens tussen de erfpacht- en de gemeentegronden midden door deze sloot loopt, zullen de kosten hieraan verbonden voor de helft door ons moeten worden gedragen.

8. De Vereniging voor Vreemdelingen Verkeer "Willemstad Vooruit" heeft het binnen-terrein van bastion III (ZEELAND) in gebruik voor recreatiedoeleinden. De jeugd heeft in verloop van tijd aan het binnentalud van de wallen aldaar belangrijke schade aangebracht. Op ons verzoek zal de huurster voor herstel van deze schade zorg dragen.

Woudrichem

1. Aan de Inspecteur der Domeinen te Dordrecht is op diens verzoek bericht dat het dagelijks bestuur geen bezwaar heeft dat op het bestaande wandelpad op de wallen, tussen de Bagijnestraat via de Koepoort naar het verlengde van de Hoogstraat een z.g. gesloten wegdek wordt aangebracht, hetgeen door de Dienst der Domeinen zal worden aangelegd, waarna de gemeente Woudrichem het pad verder zal onderhouden.
2. Het Gemeentebestuur stelt pogingen in het werk om via een overgang over de gracht aan de westzijde van de vesting een nieuwe verbinding tot stand te brengen met de binnendijkse woonwijk aan die zijde van de stad. Pogingen die aangewend zijn om van de Dienst der Genie voor een vrij lange tijd een z.g. Bailey-brug in bruikleen te krijgen, zijn afgewezen. De Stichting kan met een dergelijke nieuwe uitgang niet instemmen en moet zich houden aan de destijds goedgekeurde voetbrug

met tunnel door de wal (zie jaarverslag 1960 pag. 27).

L I M B U R G

Gennep

Op een waarschuwing van de Bond Heemschut aangaande een volgens persberichten op handen zijnde "afknotting" van de restanten der nog aanwezige middeleeuwse muren van GENNEP, kon worden geantwoord dat de v.m. "WALMUUR" reeds geruime tijd onder de aandacht is van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en onze Stichting en dat de Rijksdienst over deze aangelegenheid contact heeft opgenomen met het betrokken Gemeentebestuur.

Maastricht

1. Op advies van onze correspondent ter plaatse, de heer L. Morreau, stelde het dagelijks bestuur zich in verbinding met het Gemeentebestuur, teneinde het behoud van de gevonden naamstenen "BURMANIA" en "RANDWIJCK" voor de toekomst verzekerd te doen zijn. Van het college van B. en W. werd bericht ontvangen dat hierover geen zorg behoeft te bestaan. De steen "BURMANIA" zal door de Directie van de N.V. Koninklijke Nederlandse Papierfabriek, op welk terrein de steen werd opgegraven, worden ingemetseld in een gevel van een der nieuwe bouwprojecten van deze fabriek. De steen "RANDWIJCK" zal na de voleinding der werkzaamheden van de Maasnormalisering een plaats krijgen in de omgeving waar voorheen het bastion "Randwijck" lag.
2. Onze wensen ten aanzien van de nieuwe situatie die zal ontstaan na de demping van

het kanaal Luik-Maastricht, zijn ter kennis gebracht van onze correspondent ter plaatse, die met mandaat van het dagelijks bestuur hierover met de betrokken instanties zal onderhandelen.

3. Het Gemeentebestuur van Maastricht heeft aan de Minister van O.K. en W. bericht, successievelijk over te willen gaan tot het consolideren en restaureren van alle vestingwerken van de stad. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft naar aanleiding hiervan aan O.K. en W. geadviseerd, dat in beginsel de hieraan verbonden kosten zeker voor een rijkssubsidie in aanmerking komen. Tevens sprak de Hoofddirecteur van de Rijksdienst zich uit, dat voor de supervisie op de te restaureren vestingwerken een kleine commissie wordt ingesteld waarin o.a. zouden moeten zitting hebben de directeur van Openbare Werken, de rayonarchitect van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en voor onze Stichting onze correspondent ter plaatse, de heer Morreau. De restauratie zou vooreerst omvatten, het in bovengenoemd schrijven bedoelde gedeelte middel-eeuwse muur langs het Kleine- en Lange Grachtje.
4. Een en ander maal heeft de correspondent de aandacht van het dagelijks bestuur gevestigd op tal van gebreken die meer dan hard nodig voorzieningen vereisen, met name aan de Hoge Bossche Fronten en de muren van het bastion WALDECK, welke noodkreten aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg werden doorgegeven.

BESLUIT

Overeenkomstig het gestelde in artikel 2 van het Huishoudelijk Reglement wordt dit jaarverslag, na door het dagelijks bestuur te zijn goedgekeurd, het hoofdbestuur in zijn jaarlijkse vergadering aangeboden.

Moge het bevorderlijk zijn aan het wekken van belangstelling in het streven van de Stichting voor het behoud van de oude vestingwerken in Nederland.

Oegstgeest, april 1963

De secretaris,

C.A. de Bruijn.

Goedgekeurd door het dagelijks bestuur:

L.J. Spanjaerdt Speckman	Voorzitter
J.J. de Wolf	Ondervoorzitter
C.A. de Bruijn	Secretaris
mr. P.J. van der Mark	Adj. secretaris
jhr.ir. Six van Wimmenum	Penningmeester
W.H. Schukking	Adviseur.

Bijlage I

Het COURANTENKNIPSEL-ARCHIEF werd uitgebreid met:

401. 's-HERTOGENBOSCH Overblijfselen van oude poort gevonden, uit: Cobouw 13-14-1961.
402. HARDENBERG Stadsmuur wordt blootgelegd, uit Cobouw 2-10-1961.
403. MAASTRICHT Gedeelte van de 2de stadsmuur is blootgelegd, uit: Cobouw 5-8-1960.
404. HEUSDEN Moet Heusden verdrinken in een dak van beton? uit: Eindhovens Dagblad 25-11-1961.
405. NIJMEGEN Onderzoek naar Romeinse legerplaats 10de Legioen, uit: Cobouw 22-9-1961.

406. NORG Voltooiing restauratie Zwartendijkster schans moet nog wachten, uit: Cobouw 26-11-1961.
407. NAARDEN Vesting zal gerestaureerd worden, uit: Cobouw 13-12-1961.
408. NIEUWPOORT en SCHOONHOVEN Vestingsteden aan de rivier, uit: Het Vaderland 6-1-1962
409. BUURSTEEG (fort) Wordt "BATTERIJ" uniek gerestaureerd? uit: De Vallei 5-1-1962.
410. HULST Toen aarde een vijand nog tot staan kon brengen, uit: Algemeen Dagblad 31-1-1961.
411. NAARDEN Herontdekking schoonheid van de vesting, uit: Gooi- en Eemlander 3-5-1962.
412. BRIELLE Woonstad voor Europoort, uit: Gooi- en Eemlander 11-4-1962.
413. STEENBERGEN Reconstructie van de wallen, uit: Brabants Dagblad 10-4-1962.
414. HEERLEN Gevangentoren wordt gerestaureerd, uit: De Nieuwe Limburger 19-6-1962.
415. ELBURG Stad met dubbel aangezicht, uit: Het Vaderland 16-6-1962.
416. CARCASSONNE In Carcassonne stakte de tijd, uit: "Ik en mijn auto" 1962.
417. MAASTRICHT De Tamboer aan de Jeker en omgeving.
418. NAARDEN Legionairs bezoeken Naarden, uit: Oude Wapenbroeders apr. 1962.
419. NIJMEGEN H. Stam, Het fort Sterreschans, uit: De Gelderlander 31-3-1953.
420. MONTFERLAND H. Stam, Oudste verdedigingswerk tussen Rijn en Oude IJssel, uit: De Gelderlander 14-2-1955.
421. ZUTPHEN H. Stam, Schans bij Z. speelde grote rol in de 80-jarige oorlog, uit: Zutph. Dagblad 9-10-1954.
422. IJSSELOORD H. Stam, De verdwenen schans IJsseloord uit: Arnhems Dagblad

423. BERGSE HOOFD H. Stam, Schans aan het Bergse Hoofd in de jaren 1585 en 1586, uit: De Graafschap Bode 18-10-1957.
424. BERGSE HOOFD H. Stam, Een verdwenen schans, uit: Liemers Lantaarn 22-1-1955.
425. ZEVENAAR H. Stam, Verdedigingswerken op de Gelderse Waard, uit: Liemers Lantaarn 29-1-1955.
426. ZEVENAAR H. Stam, Prins Maurits als bevelhebber in de Liemers, uit: De Graafschap Bode 23-6-1954 en 5-7-1954.
427. VLISSINGEN Roemloos eindé van fort De Ruyter, uit: Prov. Zeeuwse Courant 10-8-1962.
428. VLISSINGEN Fort De Ruyter werd door Keizer Wilhelm II bezocht, uit: Prov. Zeeuwse Courant 14-8-1962.
429. HULST Poort onder dikke bult, uit: Algemeen Dagblad 3-10-1962.
430. HULST Hulst wordt steeds meer "Carcassonne" van Zeeland, uit: Haagse Courant 24-11-1962.
431. NAARDEN Toenemende belangstelling voor het vestingmuseum, uit: De Naarder 4-11-1962.
432. NAARDEN Ronduit en Valkeveen, uit: Gooi- en Eemlander 29-11-1962.

Bijlage II

PUBLICATIES.

Zolang de voorraad strekt verkrijgbaar door aanvraag bij de secretaris: C.A. de Bruijn, M.H. Tromplaan 218 te Oegstgeest, en storting van het bedrag op postrekening nr. 63844 t.n.v. de Stichting te Oegstgeest.

Plaatwerk "De Wallen van Naarden"	f. 10,--
"NAARDEN 1350-1950" door C.A. de Bruijn en W.H. Schukking	" 3,--
Voor niet begunstigers	" 5,--

Plan en profiel Oud-Ned. vesting- stelsel	f. 1,50
Plan en beschrijving Nieuw Ned. systeem	" 1,50
Jaarverslagen 1932 tot 1935 p.stuk	" 0,15
" 1956 tot heden "	" 0,25
Register op de jaarversl. 1932-1955	"
p.stuk	" 0,10
Jaarverslag 1960	uitverkocht
dr. J.Belonje "Linie van Beverwijk"	" 0,10
mr. G.Overdiep "Huis Ruinen als mil. steunpunt"	" 0,10
ATLAS van historische vestingwerken in Nederland:	
	Don. en Beg. Anderen
Deel I (Groningen, Friesland en Drente)	uitverkocht
Deel II (Overijssel en Gelderland)	f. 6,-- f. 9,--
Deel IIIa (Utrecht)	" 3,50 " 5,50
Algemene Inleiding (afzonderlijk)	" 1,-- " 2,--

I N H O U D

Inleiding	3	Mededelingen over histori-	
Besturen	5	sche vestingwerken	20
Dagelijks Bestuur	5	Friesland	20
Jaarvergadering Hoofdbestuur ...	6	Drenthe	20
Financieel overzicht 1962	8	Gelderland	21
Studiecommissie	9	Utrecht	23
Correspondenten	10	Noord-Holland	25
Donateurs	11	Zuid-Holland	27
Begunstigers	12	Zeeland	29
Excursie 1962	13	Noord-Brabant	32
Bezoeken	15	Limburg	39
Contacten	15	Bijlagen:	
Propaganda	16	I. Courantenknipsel-archief ...	41
Aanwinsten	18	II. Publicaties	43